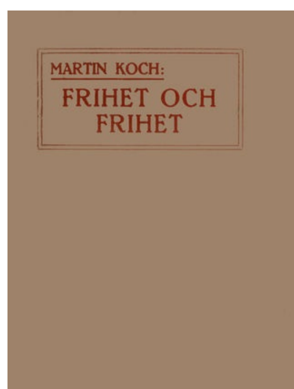

FRIHET OCH FRIHET

AV

MARTIN KOCH

TIDENS FÖRLAG
STOCKHOLM

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk digitaliserades direkt för Projekt Runeberg i juli 2012 av Bert H.

I.

— Ni socialister äro så råa! Ni skapa klasshat och hetsa till klasskamp, ni vädja till massornas sämsta, mest själviska och grova lidelser, ni egga dem och driva dem med piska till avund, missnöje och strid mot de samhällsklasser, som ha fått en bättre lott. Visst kan man medge, att det är illa ställt för de flesta! Men ni tro, att en säkrad brödkaka för livet är hela lyckan — ni ställa idealen så lågt! Ja, inte ni själva, kanske. Man kan gärna erkänna, att många bland er drivas av en hög sedlig vilja och av en beundransvärd hänförelse; ni äro, många av er, idealens trognaste och mest troende tjänare. Men det mål, ni peka på

för massorna att nå, är så lågt, så platt, så jordiskt; ni göra hela tillvaron till en matfråga, ni undervisa, ni idealister, i kunskapen att filosofera med magen. Nej, ni skulle gå ut till folket och tala allvar med dem, ni skulle lära dem att inte vara själviska, ni skulle lära dem inse, att varje människa har sin egen kraft och sina egna bördor att bära; att lyckan inte bor hos de rika, lika litet som de store äro de bästa — nej, många gånger i sin själviskhet sämre än tiggaren och i sina bekymmer olyckligare än de som intet äga. Ni, idealens tjänare, samvetsväckare och predikare, ni skulle lära varje människa, att inte se fienden i sin nästa, men inom sitt eget jag! Själviskheten är det ondas rot — ryck upp själviskheten ur människornas

hjärtan! Ur den roten har vuxit avund, missnöje, hat och alla onda begär — de försvinna först efter hårda strider inom varje människas eget innersta! Till sådan strid skulle ni mana era fattiga bröder, de små i samhället

*— och även de stora! Då skulle ni rädda folket, inte endast massorna, men även de få på höjderna, då skulle ni ge dem er egen höga, rena vilja, er egen sedliga styrka, er egen varma hänförelse för de ljusa gudarne Sanning, Rätt och Skönhet — då, ni predikare av andens eld och jubel, skulle ni hälsas av alla som befriare, och minnet av er skulle firas med sång och blommande rosor, liksom man firar minnet av mänsklighetens största andliga hjältar, människokärlekens och ödmjukhetens apostlar!*Mycket bra. Så fint skulle vi alltså ha det. Det torde vara klokast att genast svara nej på alltihop det där, och det av skäl, som jag här ska försöka ge en liten föreställning om.

Jag ska inte bry mig om hela den historiska apparaten. Frukta inte att här få göra en golgatavandring från vildarnes tider av samägendom genom bykommunism, medeltidens tråkigheter av alla slag, feodalsamhällets mognad, boknad, förruttnelse och sönderfallande i den stora franska revolutionen, tredje ståndets seger, kapitalets frigörelse, ångmaskinens uppkomst år —, och spinnmaskinens uppkomst år —, och den mekaniska vävstolens införande år —, och storproduktion, proletariatets ansamling,proletariatets begynnande försök att skaka på fjättrarna, de därav följande sociala jordbävningarne år —, samhällets uppdelning i två skarpt begränsade världar: bourgeoisins och proletariatets, trustar och ringar såsom bekräftelse på den marxistiska eländes- och katastrofteorien, samt äntligen framtidsstatens lycksaliga realiserande efter den stora katastrofen år — i tider, som snarligen varda kommande.

Men nej, kamrat. Vi ska släppa allt det där. Det kan visserligen vara intressant att läsa och bra och roligt att veta. Här ska jag emellertid förskona dig från sådan tortyr. Vi ska i stället språka i all enkelhet om dina egna invändningar, som bottna i en åskådning, helt och fullt artskild från min.Du är individualist, jag är socialist; Utan vidare smicker, krus och komplimanger — en garde!

Det var ju tråkigt att du skulle komma med så mycket svammel om klasskamp — som om vi socialister med djävulsk list skulle ha uppfunnit klasshatet med all därav följande råhet. Nej, vi ha inte uppfunnit de där ruskigheterna, vi ha upptäckt dem.

Det finns folk ännu i dag, som förebrå Darwin, att han uppfunnit kampen för tillvaron. Det är inte alldeles rätt gjort av dem. Redan därför, att Darwin inte var den förste, som talade om den sanningen. Men det hör inte hit. Det är emellertid samma slags folk, som förebrå Marx, att han smort ihop klasskampen, likt en elak herre, som i lömsk och inbitenskadeglädje roar sig med att tillverka en inventiös helvetesmaskin för att sprida jämmer och elände bland människorna.

Föreställ dig, att till Darwins grav kommer krypande en liten råtta, blodig och söndersliten av kattens klor, som hon nyss lyckats undkomma, uppskrämd av dödsskälvans ångest. Den lilla råttan håller följande anförande till den store mannens skugga:

— Du grymme och elake herre, varför skapade du kampen för tillvaron? Varför tände du mordlusten hos mina fiender? Varför lärde du dem, att de äro i sin goda rätt, när de förfölja mig? Se hur jag nu har blivit tilltygad! Och katten skyller på dig. Om du aldrig spritt dina fula läror, skulle han aldrig ha kunnat stå mig efterlivet, jag skulle då ha fått leva i lugn och lycka intill min naturliga död i högsta ålder och välmåga.

Den människa, som klagar, att socialisterna uppfunnit klasshatet och skapat klasskampen, synes mig likna den lilla råttan, som med förskrämda och förebrående ögon anklagar Darwin att ha instiftat kampen för tillvaron.

Åh nej, den kampen är inte skapad av människovilja. Lika litet har någon människa, vem det vara månde, uppfunnit klasshatet eller klasskampen, som endast är den speciellt samhälleliga formen för kampen för tillvaron. Den har funnits i alla tider. Marx gjorde på sitt område endast vad Darwin gjorde på sitt: indentifierade företeelserna.I Amerika finns ännu i dag ingen socialism att tala om. Men vilka klasstrider! Så gott som varje större strejk leder till formliga bataljer mellan strejkande och scabs, understödda av poliser. Dessa friska viljor ha ingen lust att lyssna till den marxistiska läran, de föredra revolvern och dynamiten. Vad ska det nu tjäna till, att ge socialisterna skulden för sådant?

Likartade förhållanden råda i England. De stora strejkerna leda till blodiga strider. Gruvarbetarstrejken i Wales!

Transportarbetarstrejken! — Och de engelska arbetarne bruka alltid här hemma framhållas såsom mönster för våra egna — ty de engelska bry sig inte om socialismen! Varifrån ha de fått sina klasskampsinstinkter?Ja, säg det! Om inte möjligen av naturen.

Och tänk sen ett enda ögonblick på vår egen svenska arbetareklass, genomsyrad som den är av socialism. Hur skötte den sig under storstrejken 1909? Svenskarne sakna dock inte lust att slåss, när de bli förbannade. Men våra arbetare ha lärt sig, att klasskampen utkämpas på mångahanda vis, hälst utan knytnävar, stenar, revolvrar och dynamit. Vem har lärt dem det? Jo, käre vän, just socialismen! Just denna socialism, som anklagas för att ha infört klasshatet med alla därav följande råheter!

Så länge det inom samhället finns en enda folkklass kvar, som lever den förtrycktes och utplundrades liv — så länge kommer klasshatet ochklasskampen att vara naturenliga fakta, oberoende av människovilja eller människors omdömen om företeelsernas värde. Men företeelserna kunna identifieras mer eller mindre klart, och de kunna ordnas mer eller mindre praktiskt och förnuftigt.

Det är på denna punkt vi möta socialismen, och det är härifrån värdet av dess ingripande skall bedömas. Den gjorde proletärerna medvetna om deras läge, lärde dem, att de inte skulle gå så hjälplöst ensamma var och en en för sig i sitt elände och sin förbittring. Tröstlöst bleve dem då livet, hopplöst varje litet enstaka försök de gjorde att resa sig ur träldomen under kapitalets järnhäl. Men alla de tusentals små kamraterna i alla land skulle sammansluta sig till en ordnad,medveten, skolad, stridsduglig härskara, som med hopp och förtröstan kunde bjuda den mäktiga borgarklassen spetsen. Proletärerna skulle lära sig förstå varför de hatade och voro hatade. De skulle lära sig förstå varför striden rasade på liv och död mellan samhällsklasserna, hur striden skulle bäst föras och till vilket slutligt mål. I stället för den vilda anarki, som hittills rått i kampen för tillvaron mellan klasserna, skulle ordning och samarbete mellan de förtryckta införas, disciplin och målmedveten vilja. Det var därför de båda spänstiga tjuguåringarne, eldens andar Marx och Engels, läto stridsfanfaren klinga ut över en värld i jäsande kaos:

— Proletärer i alla länder, förenen eder!Vårt ideal är kanske inte så lågt och platt och jordbundet som det kan se ut i den ädelt ideella bourgeoisiens ögon.

En människa av det helt vanliga slaget — alltså inte en förädlad romanhjälte av prima papper, inte en vitglödande andens apostel, inte en flammande hjärtats martyr — en människa helt enkelt sådan som fem miljoner andra bara här i landet, hon är beskaffad på ett synnerligen enkelt och naturligt sätt. När magen är tom och tarmarne tomma, då blir hjärtat tomt och tankarne lika tomma. När man fryser, klädd i trasor, när man dödstrött driver gata upp och gata ner, arbetslös och utan sängplats om natten, då orkar man inte tänka, känna eller vilja något annat än detförsta nödvändiga: mat, kläder och husrum — tryggat arbete, tryggat liv — då kan man andas ut! Sedan man mättat sig, klätt sig och ordnat sitt bo, sedan kan man tänka på det som mer och högre och ädlare och skönare är.

Det finns många borgare, vilka, sedan de fått det första nödvändiga ordnat åt sig, blivit bra människor med stora tankar och vackra ideal att drömma om. Vi tro oss veta, att det finns massor av människor, som skulle ha kunnat ge oanade andliga rikedomar åt allas liv — om de bara fått det första nödvändiga ordnat åt sig, grunden lagd solid för tillvaron. Många av dem ha istället ruttnat ner invärtes och blivit livsfarliga för andra människor.

Vi vilja lägga en solid grund förallas tillvaro, ordna det första nödvändiga. Det må gärna kallas att filosofera med magen. Det är ett filosofiskt system, som torde stå sig i alla tider. Om man nämligen håller sig till den enkla verkligheten och räknar med människorna sådana de äro, med mage och hela den övriga tråkiga apparaten, som pockar på att utan prut få sitt. Det tjänar inte mycket till att fantisera om ideal i det blå, så länge vi inte på ett praktiskt förnuftigt, socialt hygieniskt sätt ordnat för oss jordelivet, det första nödvändiga.

Oändligt avhållne vän — tycker du verkligen att historien om mänsklighetens alla profeter, apostlar och martyrer manar oss sena tiders barn till efterföljd? Vad ha de lyckats uträtta? De ha skaffat sig själva varsin vackra och ärade plats i minnenas tempel — ja väl! Men detta var ju inte precis vad de avsågo att vinna? De ville god hjälp

åt sina medmänniskor — och vunno god ära för egen ensam del. Och för resten ingenting. Allt är sig likt, sedan de saliga med döden avgått.

Vi ska inte låta lura oss in på den där vägen, ha vi tänkt. Vi avstå gärna från sången och de blommande rosorna vid minnesfesten på våra gravar. Vi vilja i stället se till, om det inte är möjligt att ge någon verklig, bestående hjälp åt våra små fattiga kamrater i livet.

Jag behöver inte påminna dig om de sociala utopisterna — de där gamla hederliga kurrarna, som hade fått för sig, att man behövde bara rycka uppsjälviskheten ur människornas hjärtan, så skulle genast avund, missnöje, hat och alla onda begär försvinna. Man behövde bara gå till de mäktiga och vädja till deras förnuft och deras samvete — då skulle de genast skämmas och för sin inneboende rättskänslas och människokärleks skull avstå från att förtrycka sina svagare medmänniskor. Och då skulle havsvattnet förvandlas till lemonad, så trevligt skulle allting bli, och människorna skulle bli sju alnar långa av bara godhet.

Det gick inte särdeles bra för utopisterna som du kanske minns. Världen är än i dag sig lik, havsvattnet är fortfarande bittert salt, och människorna ha inte vuxit en enda tum för sin godhets skull. I minnets tempellysa utopisternas namn emot oss med guldskrift på vita marmorstenen — — det ser vackert ut för den, som intresserar sig för sådant. Men vad mera? Ingenting.

Ha vi skönare bilder av människokärlek att beskåda än den heliga Elisabet av Thüringen och den helige Franciscus av Assisi? Om vi undantaga den store Mästaren själv. Men det är ju omtvistat huruvida han var människa. Vad uträttade de bästa, ädlaste människor med sin kärleksfulla vård av sjuka själar? De botade många, mättade många, tröstade många — och mångdubbelt fler elända myllrade fram ur jordens djup. Apostlar och martyrer buros döda bort vid ljudet av psalmer, och deras gravar kringvärvdes av doftande rökelse. Menefter dem lågo de elända i allt större hopar på marken, jämrande, klagande, ropande i allt bittrare nöd. Och där ligga de ännu i dag.

Mästaren är död, hans ord äro döda. Elisabet är död, Franciscus är död; människokärlekens och ödmjukhetens apostlar äro alla döda.

Men eländet lever, större och fasansfullare än någonsin.

Det vill synas som om den rekommenderade metoden inte varit den riktiga.

En vacker äng bar en myllrande mängd av blommor. Men endast några enstaka här och där voro friska, fullt utvecklade i hela sin styrka och skönhet. De andra levde alla med bara halft liv — eller bara en liten smula liv. Förtvinade, bleka, vattnigakunde de aldrig resa sig upp, vissnade snart och voro borta; den frukt de hunnit sätta var sjuk i sitt innersta.

Ängen var sumpig och kringgärdad av snår och buskar och träd och mörka skogar — solen nådde inte ner, jorden förgiftades av vattnet, som stod stilla och ruttnade därunder.

Vad gör man? Vårdar en blomma här och en annan där och är glad om den kan resa sig en smula? Utan en tanke på alla dem, som växa bredvid i samma nöd eller komma efter till samma eländes liv?

Nej, man gräver upp, dikar ut och leder bort det giftiga grundvattnet; dränerar och torrlägger marken! Och man röjer undan buskar och snår, att solljuset må kunna strömma ner i gyllene floder över hela ängen och gekraft och styrka åt allt, som där kan finnas av spirande frö till levande liv!

II.

— Ordning och organisation äro nog bra, men socialismen sätter tvångströja på individen och berövar oss den personliga friheten. Solidariteten, massornas moral, håller sin arme fånge fast i ett järnband, som skär sönder kött och ande för den, som vill slita sig fri. Och varje människa vill dock leva sitt eget liv i frihet. Man vill andas fritt med egna lungor — och inte i samma takt som tusende andra bröst. Man vill sörja själv sin egen sorg, jubla

själv sin egen glädje. Man vill det lika visst som man vill leva. Och man vill skapa fritt, ensam göra sina egna händers verk, ensam kraft och styrka åt allt, som där kan finnas av spirande frö till levande liv!

II.

— Ordning och organisation äro nog bra, men socialismen sätter tvångströja på individen och berövar oss den personliga friheten. Solidariteten, massornas moral, håller sin arme fånge fast i ett järnband, som skär sönder kött och ande för den, som vill slita sig fri. Och varje människa vill dock leva sitt eget liv i frihet. Man vill andas fritt med egna lungor — och inte i samma takt som tusende andra bröst. Man vill sörja själv sin egen sorg, jubla själv sin egen glädje. Man vill det lika visst som man vill leva. Och man vill skapa fritt, ensam göra sina egna händers verk, ensambära fram sin egen andes frukt. Socialismen gör varje levande människa till en automatisk liten del i statsmaskineriet. Att vara en automat — det är sannerligen inte att leva! Det är att vara stympad, förkrympt, förlamad, det är att göra endast så mycket man måste göra, inte så mycket man kunde göra. Det är att aldrig våga spänna alla sina krafter till kropp och själ. Det är att vara ett tamt gödkreatur, bundet vid mathon i dyn — att aldrig få sväva fritt på susande starka vingar genom rymden, buren av egen kraft, av egen vilja genom alla faror bort mot fjärran stolta mål, så höga och strålande att de aldrig kunna ses och aldrig uthärdas av den krälande boskapshopen på jorden. Gör vårt liv tryggat — och du tar ifrån ossmannaviljans härligaste lycka: farans tjusning, segerns eldiga glädje, skapandets och nydanandets triumf!

Vackert, vackert, vackert sagt! Det tar sig riktigt bra ut, naturligt och levande — fast det är bara litterära pappersblommor.

Den frihet du talar om är lycksökarens, condottierens eller marodörens frihet. Man kan se den hos förbrytarne — de condottierer, som varit nog enfaldiga att låta ertappa och straffa sig. Det är den pura, skära romantiken med dunst och rök och ingen realitet.

Du talar om den mest förnuftlösa anarki, allas kamp mot alla; det kallar du frihet. Det är de vilda djurens frihet, långt borta från allt mänskligtförnuft och allt ordnat samliv. Och när vi tala om mänskligt samhällsliv, utgå vi dock ifrån att det ska vara på något förnuftigt sätt ordnat. Ett helt folks samliv får inte gestalta sig som en virrig fantasi i en liten människohjärna, inflammerad av romantisk poesi. Det borde lika litet få vara tummelplatsen för några rovmäns strider om makten, dessa män må sedan vara aldrig så starka och aldrig så granna att se på. Det är estetik, pjoller för sysslolösa människor, har ingenting med livets allvar att göra. Och det är dock en allvarlig sak för de flesta människor att leva, att arbeta, att mogna och sätta frukt och att vårda och fostra sin avkomma till god fortsättning mot okända mål. Pessimisterna må tro och säga att det helaär meningslöst; vi som ha annat att göra än att vara pessimister, vi som anse att livet i alla fall, trots allt, har en mening, som är värd ungefär mödan att leva, vi kunna inte nöja oss med deras tarvliga försvar för den obundna personliga friheten såsom en social förutsättning för allt det andra meningslösa.

Rovmännen stryka lösa omkring i samhället, ta med den starkares rätt vad dem lyster, konsumera med segrarens rätt sina medmänniskor som ostron av mer eller mindre angenäm kvalitet och behålla med erövrarens rätt vad de kunnat röva utan att komma i kollision med de enkla lagar, som skrivits för att hålla okunnigt och enfaldigt folk borta från de mest givande bataljerna i kampen för tillvaron.Rovmännen ta säkra språng över lagarnes råmärken; det är egentligen det enda de duga till. De inbilla sig därför vara kungliga lejon, men äro ingenting annat än vanliga simpla hyänor, en smula glupskare än de andra, kräva därför fler människolik att stilla aptiten med.

Den frihet, om vilken du talar, återför oss till naturtillståndet: kampen för tillvaron mellan de mänskliga djuren liksom mellan allt annat levande; de starkares seger, de starkastes triumf; friheten alltså för några få att behärska och tyrannisera alla de andra.

Den starkaste individualisten spelar hasard om tillvaron; med sina medmänniskor som insats på spelbordet. Och däri finna sig de flesta människor, ty varje liten stackare inbillar sig, attnågon gång ska även han få sin chance att

spela hasard — med de andra som insats.

Detta är rättslöshetens system. Lagarne äro inte till för att på rättens grund ordna samhällslivet, utan endast för att på godtyckets grund ordna spelet, så att vinnaren också får behålla vad han vunnit. En samling spelregler, framtvingade av de starkare, utgöra ingen verklig lag. Den frihet du talar om är liktydig med laglöshet.

Första villkoret för ett fritt samhällsliv är att ingen godtycklig makt får dominera över de andra. Makthavaren gör de underlydande fria och blir själv ofri under maktens börda. Fångvaktaren är själv bunden vid det rep, varmed han leder sina fångar.Över alla medborgare, alltså även över samhällets styrande, beslutande och verkställande medborgare, måste finnas en för alla gemensam högre rätt, en verklig lag, som är allas frivilligt överenskomna norm för samlivet. Denna lag är det första villkoret för ett fritt samhällsliv. Där den saknas och är skenbart ersatt med en samling spelregler, avsedda endast att reglera individernas hasard, där råder i alla avseenden ofrihet. Då den frihet, om vilken du talar, är liktydig med laglöshet, är den därmed liktydig även med ofrihet.

Det vilda djuret går sin egen väg, utan hänsyn till andra. Med starka klor och tänder hugger det sin föda, eventuellt ur munnen på andra. Det leker vårens yra parningslekar och

går sedan vidare; för honan har det inte vidare något intresse, sedan leken är slut, och ungarna finns inte till för det fria djuret. Det sköter sig självt, lever sitt eget liv och går sin egen väg utan hänsyn till andra. Egentligen är till och med detta ganska sällsynt i djurvärlden under nuvarande utvecklingsperiod. Fenomenet tillhör i sin mest utpräglade form jura-perioden.

Och du anser nu, käre vän, att denna djurets strävan till full individuell frihet skall läggas till grund för människornas samhällsliv i våra dagar. Det är tydligt nog, att det finns många människor, som leva likt det vilda djuret. De gå sin väg fram utan hänsyn till andra, de hugga sin föda var de bäst kunna, eventuellt ur munnen påandra, de leka vårens yra parningslekar med de kvinnor som för ögonblicket behaga dem och gå sedan vidare utan att tänka på kvinnorna eller ungarna eller den lust som varit. Det är en tämligen vanlig historia. Men det underliga är, att man däri ser uttrycket för en grundläggande ideell princip, önskvärd och nödvändig för samhällslivet. Till och med den blinda, medvetslösa naturen har ju nått en smula högre i utveckling. Djuret har avstått från den mest elementära formen av frihet; det har lärt sig taga vård om den dräktiga honan och sedan, tillsammans med henne, om de värnlösa ungarna. En inskränkning av den individuella friheten, som gör detta djur starkare i kampen för tillvaron, vilket på denna enda punkt idjurets liv har förvandlats till samarbete för tillvaron.

Nu är det ju så, att den fullkomligt obundna individuella friheten predikas endast i litterära floskler. Praktiken gestaltar samhällslivet på ett helt annat sätt. Samarbetets princip driver allmer och på allt fler områden undan de primitiva formerna för kampen för tillvaron människor emellan. Det är denna omständighet, som ger åt våra dagars samhällsliv dess alldeles speciella, virriga prägel. Vi leva i en brytningstid, allt är kaos, uppfyllt av det förgångnas rester och av elementen till det kommande. Å ena sidan härskar ännu en primitiv individualism, vars påtagligaste uttryck är den rådande anarkien, framför allt på det ekonomiska området. Å andra sidan reser sig

gent emot maktägarnas anarki den ännu primitiva socialismen, vars sociala uttryck är den genom solidariteten mellan de förtryckta ordnade klasskampen. Och vid sidan ligger den så kallade lagen, utan rättsligt värde, använd av maktägarna endast såsom vapen mot de förtryckta och därför utan helgd för de senare.

I samhällen, som äro något så när utvecklade, råder ju en viss skenbar ordning och frihet. Folkhumorn har för länge sedan konstaterat detta i många groteska lustigheter.

Man har frihet att svälta ihjäl. Vill man inte det, så måste man sälja sig. Den överenskommelse man därom träffar med någon köpare är därför ett fullkomligt fritt avtal mellan två fria individer.

I friheten råder jämlikhet. Vad som till ordningens skydd är förbjudet för den ene är även förbjudet för den andre. Tiggaren får inte ligga och sova på sofforna i parken. Det får heller inte miljonären göra. Mot denna jämlikhet kunna inga berättigade invändningar göras.

I en stad är det förbjudet att genom bostadens fönster kasta ut en pyts slaskvatten på gatan. Man åtnjuter ingen allmän aktning, om man bär sig åt så, och man blir straffad med lagens hjälp. Däremot får man göra panik på börsen om man kan och sprida ruin och fördärv i tusentals hem. Därigenom vinner man ökad allmän aktning, och lagen har ingenting att säga, för så vitt man i börsspelet endast följt reglerna för den goda ordningen.

Samhället har infört en mängd negativa regler för stöld och mord: man får inte gå till väga så — och inte så —; vad som förbjudes är de mest enfaldiga formerna, inte själva missgärningen. Det finns en oändlig massa möjligheter att med god vinst ostraffat stjäla och mörda på en finare fason, och dessa möjligheter måste i den individuella frihetens namn hållas öppna. Den privata företagsamheten, exempelvis på industriens område, skulle annars bli alldeles för tungt belastad.

Den rådande friheten och ordningen i samhället är alltigenom skenbar.

Starkt utpräglad individualism medför asociala, ända till antisociala tendenser. Man märker det bäst hos kvinnorna, hos vilka individualismen, oreflekterad, instinktiv, försvårar eller i

vissa situationer omöjliggör ett inbördes samarbete med ansvarigheten utsträckt utöver det allra närmast liggande i tid och rum. Den manliga individualismen, även där den är som starkast, är gärna mer reflekterad och förmår därför realisera sig själv i större utsträckning genom att göra eftergifter i smärre, oväsentliga punkter. Männen ha ju också under den historiska utvecklingens gång blivit strängt skolade i disciplin. I den feministiska rörelsen ha kvinnorna nu börjat ålägga sig denna självdisciplin som ett uttryck för inbördes samhörighet. Därav kommer att framgå en ny kvinnotyp med högre frihetskrav, starkare självbehärskning, vidare ansvarighet och större förmåga att anpassa sig efter den nya sociala miljö,

som kräver mindre individualism och mer utvecklade samhälleliga egenskaper.

Individualismens uttryck är på det moraliska planet själviskhet, på det intellektuella jaget som självändamål; på det ekonomiska planet fri konkurrens och på det sociala anarki.

Vi socialister vilja möta detta med de mer sociala egenskaperna rättsmedvetande, samhörighet, samarbete, självdisciplin. Därmed vilja vi åstadkomma praktisk och förnuftig ordning i samlivet människor emellan. Vi vilja en verklig frihet för alla, inte tygellöshet och godtycke hos fåtalet på de andras bekostnad; men över alla en lag på rättens grund, och för alla ansvar, kontrolloch begränsning av individens maktutövning.

Vi anse, att människorna vid det här laget borde ha vuxit ifrån de mest primitiva formerna för kampen för tillvaron. Därför ha vi ordnat klasskampen i förnuftiga former, vissa att män-niskoanden skall kunna tämja denna naturkraft liksom alla andra, och att vår seger skall föra oss fram till ett högre utvecklat samhällsliv, vars formel lyder: samarbete för tillvaron.

En social ordning som förvandlar människorna till små själlösa automater utan egen vilja, skapar om dem till stympade, förkrympta, förlamade stackare, hindrar dem från att göra så mycket de kunde göra och i stället tvingar dem att göra så mycket de måste göraför att få leva, nekar dem att spänna alla sina krafter till kropp och själ, nekar dem utvecklingens, växandets, mog-nandets lycka, binder dem likt tama gödkreatur vid mathon i dyn, berövar dem sista drömmen om ett eget, soligt liv och sista hoppet om en egen lycka — en sådan social ordning hör helvetet till och måste till sista spåret av sitt meningslösa elände utplånas från jorden.

Du förebrår socialismen, att den vill skapa en sådan ordning. Men se dig omkring i samhället sådant det är just nu! De skräcksyner du uppmålar som en varning för den framtid socialismen skulle ge oss, de skräcksyner kan du få se i levande verklighet vilken dag och vilken timme på dagen som helst, om du endast ser efter hur dina medmänniskors liv gestaltar sig under den vil-da anarki, som är rådande i det moderna samhället. Bourgeoisien, som frigjorde sig under fältropet: frihet, jämlikhet och broderskap — frigjorde individerna, men framför allt kapitalet, skapade de moderna produktionskrafterna, vilkas samlade uttryck är industrialismen — bourgeoisien har infört en samhällsordning, vars namn är frihet, men vars väsen är anarki och vars resultat blivit den mest djuriska träl-dom för de flesta människor, både fattiga och rika.

Se på arbetaregatorna i fabriksstäderna ! Eller barackkvarteren i de små industrisamhällena på landsbygden! Kan något mer vidrigt fult tänkas? Något mer hälsofarligt för kropp och själ? Något mer tröstlöst enformigt, andefattigt, sterilt? Önskar du målahelvetet på väggen, ingalunda behöver du fantisera dig fram till någon inbillad socialistisk framtidsstat, det är en fullkomligt överflödig blygsamhet av individualismens förkunnare. Samhället sådant det är i våra dagar lämnar mer än nog av sådana motiv.

Gata efter gata stå hus i rader, så lika varandra, som om de vore skurna med samma maskin ur samma stycke materia. Det är endast smutsfläckarna och sotskorvorna, som förläna dem en smula individualitet. Där bo tusentals människor på en enda liten fläck, inkrupna var familj för sig i sina små hålor i husmassan. Och dessa människor, stora och små, gamla och unga

— hur förkrympta till kropp och själ, undernärda, förtvinade av brist på sol och ljus, med förvridna kroppar,förlamade själar. Små själlösa automater i träldomens mekanik, ingenting annat. Bundna med nödens järnband fast vid var sin lilla matho i dyn, utan möjlighet att kunna frigöra sig därifrån. Jagade av hungerpiskan dag och natt att träla vid samma maskin, med samma lilla enfaldiga handgrepp — hela deras varelse vissnar ner, all annan förmåga försvinner. Fanns det en gnista av tankens eld i deras hjärnor, den slocknar; fanns det ett aningens ljus av högre värdens skönhet i deras medvetande, det falnar och dör; ty kring ett enda måste de samla alla sina krafter, hela sitt liv: det enfaldiga lilla handgreppet vid samma träldomens maskin. De unga, de drömma sina drömmar om eget, soligt liv — och det blir några år av råa parningslekar, sedan samma träldom,som band fäder och mödrar fast i dyn. Till slut gå de där alla med samma förvridna uppsyn, samma förgrämda bitterhet i ögonen, samma tomma, ödelagda liv, sörja för ingen sorg, fröjdas för ingen glädje.

Vi behöva sannerligen inte söka länge för att finna detta slags samhällsliv i sin mest utpräglade form. Och vi kunna inte undgå att överallt, vart vi än vända oss, stöta på det i svagare avspeglingar, ty i själva verket leva vi allesammans, mer eller mindre, för närvarande ett sådant automatiskt skenliv med stympade krafter, förkrympta utvecklingsmöjligheter och förlamade viljor. Det råder endast en gradskillnad, alls ingen artskillnad mellan de fattigas och de rikas träldom under kapitalet.Och detta nuvarande eländiga tillstånd skulle alltså vara nödvändigt för att bevara företagsamheten, det privata initiativet? Det vore inte underligt, om man i första ögonblicket kände sig frestad att undra, om inte även detta guld köpes för dyrt till det pris, som nu betalas. Men man upptäcker hastigt, att allt detta prat om den fria tävlan såsom nödvändig förutsättning för företagsamheten — det är bara bluff och svammel.

En fabriksidkare, som för några år sedan inte kunde finna ord nog starka att prisa den fria konkurrensens välsignelser och predika dess oumbärliga nödvändighet för allt levande, han har nu blivit besynnerligt tyst om den saken. I ekonomiskt avseende har han det uppenbarligen bättre än förut —men han blir förlägen när man talar om den fria konkurrensen och vill genast tala om något annat. Vad har hänt?

Bara det, att hans industri har blivit förtrustad och monopoliserad. Konkurrensen mellan en mängd mindre företag har upphört, striden om marknaden har avblåsts; nu samarbeta de i ett enda företag och dela vinsten. Den blir inte liten. Hela det gamla systemet med dess oerhörda kraftförlust har blivit ersatt med ett nytt, mer praktiskt system, en förnuftig ordning, som medger största möjliga sparsamhet med medlen och största möjliga kraftkoncentrering. Inom det praktiska arbetets värld har trusten samma betydelse för organisationen som maskinen har för produktionen. De som rasa mot trustbildningen äro de efterblivna; deenvisas ännu att vilja förspilla sina bästa krafter i en improduktiv strid inbördes, för att sedan med endast den lilla återstoden av sin styrka kunna ägna sig åt produktionen av nyttigheter. Trustfienderna skola dela maskinfien-demas öde. De falla i gagnlös strid. Utvecklingen är starkare än människors vilja.

Det syns inte som om företagsamheten och det privata initiativet likt en sublimerad quinta essentia skulle dunsta bort av den man, som utvecklat sig från att vara en liten privat företagare, inbegripen i ständig och gagnlös strid mot sina konkurrenter, till att vara en ansvarig tjänsteman i en väl ordnad trust.

Vilka dra vinsten av trustens samlade arbete? Aktieägarna, som långtborta från arbetet lyfta den årliga dividenden. Om nu staten övertager aktieägarnas viktiga uppgift, satsar kapitalet och emottager den årliga

dividenden, och trustens funktionärer alltså bli statstjänstemän — då skulle denna utveckling medföra det förbluffande resultatet, att de allesammans plötsligt förlorade sin företagsamhet och sin arbetslust! Kostar veta, hur en så metafysisk konstruktion skulle kunna realiseras mot naturen!

Erfarenheten har redan visat, att samarbetet är på det ekonomiska området inte en minskning av företagsamhet och arbetskraft, men en ökning av kraft, som möjliggör större resultat med samma eller mindre medel. Hur gestaltar sig då saken på andra områden?Läkaren eller läraren — arbetar han sämre, slöare, motvilligare i statens och kommunens sjukhus eller skolor än i de små privata, eventuellt egna företagen? — Nonsens!

Det vetenskapliga arbete, som oavlåtligt fortgår över hela världen, bedrives inte för profitens skull. De tekniska uppfinningarnas historia visar, att människoanden måtte ha någon annan drivkraft än penningbegäret. Allt stort och avgörande som sker och som för utvecklingen framåt, det strävar mot andra mål än den materiella vinsten, mot mål, som alltjämt skola hägra för de stora andarna, även om penningvinstens lockelse tages bort. Tänkare och diktare, konstnärer och drömmare, som skänkt ljus och rikedom och skönhet åt vårt liv, de ha inspirerats av andragudar än den gyllene kalven. Det andliga arbete, som yrkesmässigt tillverkas för att säljas likt en marknadsvara, har aldrig ägt något livsvärde.

Den stackars penningpöbeln anar inte, att människoanden skapar ur sitt eget innersta, för sin egen skull. Även sedan människornas lilla korta samliv på jorden blivit ordnat med praktiskt förnuft, skall aldrig för evighetens stormfåglar saknas fri rymd över skyarna — farans tjusning, segerns eldiga glädje, skapandets och nydanandets triumf!

III.

— Vad det är besynnerligt, att det finns människor, som vilja vidhålla dessa barnsligheter ännu, sedan de blivit så många gånger vederlagda! Men det gudar än den gyllene kalven. Det andliga arbete, som yrkesmässigt tillverkas för att säljas likt en marknadsvara, har aldrig ägt något livsvärde.

Den stackars penningpöbeln anar inte, att människoanden skapar ur sitt eget innersta, för sin egen skull. Även sedan människornas lilla korta samliv på jorden blivit ordnat med praktiskt förnuft, skall aldrig för evighetens stormfåglar saknas fri rymd över skyarna — farans tjusning, segerns eldiga glädje, skapandets och nydanandets triumf!

III.

— Vad det är besynnerligt, att det finns människor, som vilja vidhålla dessa barnsligheter ännu, sedan de blivit så många gånger vederlagda! Men detsker ju heller inte med samma glödande hänförelse som förr, beslutsamhetens friska hy har bytts i eftertankens kranka blekhet. I stället för den granna bond-himmel ni förr målade upp och kallade framtidsstaten, kommer nu du och talar om något så enkelt och banalt som samarbete för tillvaron! Den religiösa musten har lakats bort ur er rörelse. Gentemot den evige Fadren, all god gåvas givare åt förtröstansfulla människobarn, ha ni predikat uppror och rest materiens avgudabilder för oss att tillbedja. Hur tarvlig gjorde ni inte himmelen, då ni drogo den ner till jorden, och inte ens om den våga ni numera predika! Ni förlorade tron, ni himla-stormare, ju mer ni grävde er ner i mullen; nu förtäres all er styrka av de tvivel, ni måste hemlighålla för folket, och ni ha ingenting annat att ge än vanliga världskloka, politiskt slipade tomma ord. Ni ha varit falska profeter, ni ha fört folken vilse under ökenvandringen; de försmäkta, redan ropa de högljutt efter levande livets vatten, och ni ha ingenting annat att ge dem än trosartiklar, så torra och magra som öknens sand. Inom er själva kunna ni inte undgå att se den för er så ödesdigra sanningen, den skall en gång varda uppenbarad för alla, och då skall eder ske vedergällning. Massorna, som inte känna teorierna, men som obetingat lita på sina ledares auktoritet, de veta ännu inte — emedan ni inte vågat säga dem det — att alla era dogmer ligga slagna i grus och spillror. Tänkandets sedlighet förbjuder varje utvecklad människa att längre stanna vidden grova materialism, varmed ni förklarade livet och historien. En noggrannare undersökning än förr, grundad på rikare material, har ådagalagt, att er lära om kapitalets eget väsen var ett grovt misstag. En skarpare analys än förr, grundad på empiriska fakta och inte på förutfattade filosofiska åskådningar, har

*obarmhärtigt avslöjat, att er lära om mervärdet var en tom metafysisk konstruktion. Ingen vetenskapsman av ära kan längre för sanningens skull fasthålla vid sådana teorier. Och den alldagliga erfarenheten visar uppenbart för var mans ögon, hur fullkomligt verkligheten kullkastat alla era övriga ekonomiska spekulationer: kapitalet koncentreras icke, det sprides; det ackumuleras icke, det fördelas fastmer i allt flera medelstoraförmögenheter; eländet bland massorna ökas inte, det ger allt mera rum för ett relativt välstånd. Katastrofen, er egen falska slutsats ur falska premisser, är ingenting annat än ett ur inflammerade hjärnor uppstiget spöke, för vilket numera inte ens de små barnen äro rädda. Genom katastrofer framväxa inga nya livsformer, de växa långsamt, mogna i stillhet under utvecklingens gång. Tomma ord och döda konstruktioner betyda intet, ni stå vid sidan om livet, ni socialister; människorna ha bättre användning för sina krafter än att bygga era idealsamhällen, som ingenting annat skulle vara än försörjningsinrättningar, till glädje och gagn endast för dem, som äro för lata att ärligen arbeta och för klena i hasorna att kunna reda sig själva.*Nu börjar du bli tråkig. Du som nyss var så trevlig med din rättframma egoism, hur i alla gudars namn kan du tilllåta dig något så smaklöst som detta kvasireligiösa svammel?

Men låt oss först och främst göra några nödvändiga distinktioner!

På det yttersta av dessa tider har den sociala fantasten, den av ständigt brinnande hänförelse vitglödande svärmaren, den halvanarkistiske tungomålstalaren blivit ett hjärtligen omhuldat skötebarn hos våra motståndare. Han är så vacker att se på, så intressant att studera. Därtill så påtagligt troende, om också en smula enfaldig; så ärlig i sitt hjärta, så fast övertygad i sitt innersta, får man höra. Den nyktre praktikern däremot, som med realiserbara framtidsmål håller sig tillverkligheten och går med säkra fötter på jorden, han misstänkliggöres av taktiska skäl såsom mindre påtagligt troende, mindre övertygad i sitt eget innersta; han är en hemlig tvivlare, får man höra, alltför slug att själv tro på den humbug han predikar, alltigenom oärlig i djupet av sin varelse.

De taktiska skälen paras hos påfågelsmänniskorna med en ömklig lust att betrakta hela tillvaron ur estetiska synpunkter. Svärmaren är onekligen grannare att se på än den nyktre praktikern, alltså är svärmaren i dessa betraktares ögon mer värdefull.

Människor av religiös anläggning förhålla sig gentemot oss på samma sätt. Hos dem förenas de taktiska skälen med deras mer eller mindremedvetna sympati för alla former av varmt trosliv. Ett tvärsäkert framslungat credo quia absurdum har för dem större värde än den eftertänksamma klokhetens ord, i vilka de se endast uttryck för kylig, på livsinnehåll fattigare skepsis.

Ja, hur mångfaldigt speglas inte tillvaron och dess skiftande företeelser i alla olika psyken!

Men låt oss nu en gång för alla komma överens om, att socialismen är inte något estetiskt system och heller ingen ny form av religion. I sitt trosliv, driven av metafysiska behov, söker människan evighetsvärden och kan inte stanna vid ändliga människoverk. Socialismen är ett ändligt människoverk, har aldrig givit sig ut för att kunnaskänka några andliga evighetsvärden.

Den marxistiska historieuppfattningen — vars i det vanliga men olämpliga namnet angivna materialism dock ingenting har att skaffa varken med filosofisk eller praktisk materialism — utgår från den åskådningen, att de ekonomiska faktorerna, de så kallade produktivkrafterna, i alla tider varit det grundläggande för samhällslivet, och att över dem vuxit upp de skiftande ideologiska systemen; vilket inte utesluter dels en växelverkan mellan ideologierna och produktivkrafterna, dels individuella företeelser, bestämda av helt andra faktorer än de ekonomiska. Det för samhällslivet i dess helhet bestämmande har dock alltid varit produktivkrafterna.

Vad har nu detta att göra med denindividuella religiösa övertygelsen, där den finns? Vad är det för en intellektuell oredlighet att sammanblanda dessa båda saker? För min egen del kan jag åtminstone mycket väl av mitt metafysiska behov — min egen privatangelägenhet — drivas att söka evighetsvärden för min tro — och ändå alltjämt vara övertygad, att de ekonomiska faktorerna äro djupast bestämmande för samhällslivet. Jag beklagar den, som inte kan hålla dessa två så skilda saker fjärran från varandra. Den marxistiska historieuppfattningen lägger i varje fall inga hinder i vägen därför. Om en viss religionsform möjligen skulle

hindra någon att acceptera socialismen, då torde orsaken sökas, inte hos marxismen, men hos vederbörande religionsform.Socialismen säger sig endast helt enkelt, helt nyktert och prosaiskt vara det närmaste sociala utvecklingsstadiet, det under de närmaste århundradena framåt enda möjliga systemet för ett praktiskt ordnat materiellt samliv människor emellan här på jorden. All svärmisk romantik om dessa ting överlämna vi gärna åt våra motståndare att leka med. Tungomålstalare finnas överallt. Vi värdera dem inte särdeles högt. Vi ha en hel massa viktigare saker att göra än att diskutera sådant.

Låt oss kasta en hastig blick över den ekonomiska situationen just nu, mitt under brinnande krig i hela världen. En massa företeelser träda i dagen, som inte kunna identifieras annorlunda än såsom i all hast improviserad socialism.Ytligt sett liknar tillståndet en vanlig kris. Men det har vissa bestämda särmärken, som skilja det ända till arten från varje annat ekonomiskt tillstånd, analyserat av klassiska eller moderna nationalekonomer.

En massa arbetskraft har plötsligt dragits från den produktiva verksamheten och ägnats åt militär, alltså improduktiv verksamhet. Den produktion som är i gång är huvudsakligen ägnad åt tillverkningen av varor för militära behov; inte endast inom den sedvanliga krigsindustrien, men även inom en mängd andra yrken: en oerhörd mängd av varor förtäras nu improduktivt. Inte endast samfärdseln inom landet är ockuperad, även kommunikationen mellan länderna är försvårad, delvis absolut förhindrad, varav följer, att in- ochutförseln är försvårad, delvis absolut förhindrad. Världsmarknaden är söndersprängd; nödvändighetsvaror, som förut importerades, emedan de utom landet kunde tillverkas avsevärt billigare, måste nu med ökade kostnader tillverkas inom landet. En allmän sparsamhet gör sig gällande, man konsumerar endast det nödvändigaste, varav följden blir, att en mängd industrier förlamas. Av denna och många andra anledningar uppstår en vittomfattande arbetslöshet. Krigsekonomiens första, grundläggande faktum är, att produktiviteten sjunker oerhört.*E. Varga:* Probleme der Kriegswirtschaft »Neue Zeit», häft. 1, 1915.

I stället ökas de fiktiva värdena, ”pappersvärdena”, i motsvarande grad. Denna belastning av i sig självavärdelösa anvisningar på framtiden tornas upp allt högre, medan grundvalen, de verkliga värdena, sjunker ihop alltmer för var dag som går av uppslukande konsumtion utan motsvarande nyanskaffning. Hela den ekonomiska byggnaden skulle störta samman, om varje medborgare under dessa förhållanden överlämnades åt sig själv att efter bästa förmåga klara sin skiva. Därför måste staten ingripa med moratorium eller allmänt betalningsanstånd, med en tillfällig ökning av sedelstocken, med expropriation av de privata spannmålslagren, med maximumpris på livsmedel, med livsmedelstullarnas suspension o. s. v. Individualismen upphäves och en provisorisk socialism konstitueras.

Den omständigheten att privatkapitalismen överallt i hela världen måsteunder nu rådande vargatider i större eller mindre utsträckning ”låna socialism” utgör uppenbarligen ett av livet självt givet bevis för styrkan av den socialistiska ekonomiken. Och gentemot detta påtagliga faktum spricka som såpbubblor alla mer eller mindre klyftiga spekulationer om det farliga eller omöjliga i att göra staten till en dominerande faktor i det ekonomiska livet.

Men i detta sammanhang måste också påpekas, att det just nu är inte endast socialismen som bevisar sin styrka, men även kapitalismen, som tar själva ärkefienden i sin tjänst för att skydda sina egna intressen. Med sin improviserade socialism avse de maktägande endast att under krisen skydda storkapitalet. De avse inte en fortsatt utveckling hän emot det socialistiskasamhället. Om, mot förmodan, den nu påbörjade ekonomiska utvecklingen skulle fortsätta i samma riktning, så skulle den med nu rådande maktförhållanden inom samhället föra oss fram, inte till socialismen, men till statskapitalismen; vilken samhällsform alltjämt skulle tillåta kapitalet att triumfera över arbetet och tillåta att den stora massan av folket utplundrades av de maktägande inom samhället.

Men säkerligen kommer utvecklingen inte ännu att med någon större fart än före krisens början gå i denna riktning. Tvärtom, den privata storkapitalismen kommer att utgå starkare än någonsin ur denna kris. En mängd små privata företag stå redan inför sin ruin och uppehållas endast tack vare statens stöd. När detta efter kriget bortfaller,komma småkapitalisterna att stupa i massa. Kapitalet koncentreras och ackumuleras ytterligare. Under den starkt ökade verksamhet, den feberaktiga produktivitet, som kommer att inträda efter kriget för att minska

belastningen av de fiktiva värdena och öka förrådet av de verkliga, skola de maktägande med alla medel söka att hålla staten utanför allt avgörande inflytande; storkapitalet skall skära pipor i vassen och arbetsfolket får nöja sig med vad det kan tilltvinga sig av egen kraft. Intill dess att den patologiska prosperiteten utmynnar i nästa våldsamma kris och nästa stora batalj mellan kapital och arbete.

Nödvändigare än någonsin blir det under de tider som komma att arbetarna spänna alla sina krafter för attbehålla vad de vunnit och erövra allt mer och mer av politisk makt. Ty om detta inte sker, kommer storkapitalet alltjämt att triumfera, antingen som privatkapitalism eller som statskapitalism.

På det sociala område är förhållandet likartat. Den socialism som nu ”lånas”, avser precis detsamma som den provisoriska ekonomiska socialismen: att bevara den rådande samhällsordningen.

Staten kontrollerar att dess leverantörer betala anständiga löner åt arbetarna; stat och kommuner understödja de arbetslösa; sjukkassor ställas under statens beskydd; hjälp lämnas åt de mobiliserades familjer; ersättning utbetalas åt krigsoffrens efterlevande o. s. v. Allt detta är gott och väl, men avsikten därmed är inte att ge uttryckåt någon samhörighetskänsla. Det uttrycker i själva verket endast storkapitalets nödtvungna omsorg om arbetarestockens bevarande. Det är god ekonomi att vårda sina arbetsdjur. Och det är god ekonomi att låta denna vård betalas av stat och kommun!

I varje fall har dock livet självt under dessa tider lämnat ett påtagligt bevis för den socialdemokratiska åskådningns styrka, även om de maktägande, med den böjelse för enfald och skurkaktighet som är djupt rotad i den mänskliga naturen, och med den styrka och smidighet som utmärker den moderna storkapitalismen, kunnat ”låna socialism” för att bevara kapitalism.

Gentemot dina egna, av finurlig nationalekonomi präglade invändningar, är inte mycket att säga. Det finns välingen biolog, som i allo delar Darwins åsikter; men det finns väl heller ingen, som vill förneka värdet och betydelsen av hans verksamhet: han öppnade portarna på vid gavel för en helt ny forskning, han gick väl även själv ett stycke innanför portarna och konstaterade åtskilliga fakta, som än i dag äro orubbade. Hans efterföljare blevo inte stående på samma fläck, men fortsatte forskningen på egen hand, sedan han öppnat vägen.

På samma sätt betraktar jag Marx. Jag är inte road av ekonomisk metafysik och släpper gärna hans spekulationer över kapitalets eget väsen och över mervärdet — ehuru jag misstänker, att det finns rätt mycket liv kvar även i dessa teorier. Marxismens saliga hädanfärd har alltför ofta annonseratsför att dödsfallet skall vara riktigt pålitligt.

Men gubben Marx öppnade portarna till en helt ny forskning. Och han efterlämnade karta och kompass åt oss, för att vi skulle hastigt och säkert kunna fortsätta framåt där han slutade. Ingen karta och ingen kompass i världen är ofelbar. Man måste räkna med avvikelser. Vetenskapen må aldrig så illfundigt avslöja ofullkomligheter hos dessa instrument, vi använda dem ändå i det praktiska livet, när vi se, att de på det hela taget hjälpa oss tillrätta. Före Marx rådde ett förvirrat kaos av kvasireligiösa och kvasianarkistiska funderingar. Efter Marx sträva vi medvetet, klart och systematiskt hän mot en samhällsordning, som skall grunda sig på allasgemensamma fördel, men icke på den ena eller den andra klassens privilegier, icke på statsmaktens användande till fördel för denna ena eller andra klass.

Allt vad Marx har lärt är väl inte sant som Guds ord; men allt det Guds ord från landet, som predikas emot hans läror, är väl inte heller så förbaskat tillförlitligt. Du bestrider, att kapitalet koncentreras, men i den ständigt pågående förtrustningen av industrien se vi dock denna process i full verksamhet. Du bestrider, att kapitalet ackumuleras, men de bland allt flera människor fördelade aktierna äro instrument, inte för kapitalets fördelning, utan för de många småkapitalens uppsugning och den ekonomiska maktens ansamling på ett fåtal händer. De medelstora och små förmögenheternabli visserligen allt fler, men de domineras av de stora kapitalen; de små privata företagen komma i ett allt större beroende under storindustrien.

Denna omständighet kan inte så klart avläsas i statistikens siffror, därför se de så gynnsamma ut för den kapitalistiska samhällsordningen. Därför avstår jag också från att belasta dessa enkla sidor med alla dekorativa tabeller, som annars böra pryda varje anständig skrift om här berörda ämnen. Bror vet nog ändå lika väl som jag,

hur full denna syndiga värld har blivit av allehanda siffror, både för och emot.

Men låt oss bara komma ihåg, att när bror bestrider massornas ökade elände och pekar på arbetarnas tillkämpade välstånd, då är noga att märka hur lättögat begår misstag, när man ser sakerna uppifrån, Ökad penninglön betyder inte ökat välstånd. Faktiskt har reallönen sjunkit eller stått stilla under de senaste decennierna. Och vad betyder det? Jo, bror lille, ökat elände bland massorna! Det bäres inte längre under högljutt larmande förtvivlan eller med tiggarens viljelösa självuppgivelse, det bäres med järnhård disciplin, under allt starkare motstånd och med bättre organiserad inbördes hjälp bland dem som intet äga — det gör en så stor skillnad, att ditt ögas misstag är förklarligt, särskilt som du väl aldrig satt en ära i att vara särdeles skarpsynt i saker, som inte rört ditt eget kära, men relativt obetydliga jag.

Katastrof eller långsam utveckling —det lönar inte mödan att diskutera vilken av dessa framtidsutsikter som har största sannolikheten för sig.

Man bör dock komma ihåg, att en långsam utveckling, ett organiskt inväxande i socialismen, ingalunda utesluter möjligheten av en katastrof. Den kommer med visshet, försåvitt de maktägande söka med våld hindra den naturliga utvecklingen. Den stora franska revolutionen visar hur en ny samhällsform, mognad i skötet av den gamla och förvissnade, genom en katastrof spränger sig fram i dagen. Naturen laborerar inte bara med stilla fridsam utveckling, den använder även skakande katastrofer och knalleffekter i sin tjänst.

Medan nu det individualistiska och privatkapitalistiska samhället långsamtmognar mot sitt fall, tillväxer och utvecklas så småningom i dess sköte det socialistiska. Hur långt vi redan hunnit i denna utveckling visar Sidney Webb i en sammanfattning, som jag här tillåter mig att citera:

”Den individualistiska stadsfullmäktigen promenerar på den kommunala gångbanan, upplyst av kommunal gas och rengjord med kommunala sopkvastar och kommunalt vatten. Han ser av den kommunala klockan i den kommunala torghallen, att det är för tidigt att ännu träffa sina barn, som komma från den kommunala skolan, belägen nära länets dårhus och det kommunala sjukhuset. Han använder sig därför av statstelegrafen för att tillsäga sina barn, att de icke komma till stadsparken, utan använda denkommunala spårvägen för att möta honom i det kommunala läsrummet strax intill det kommunala biblioteket och det kommunala muséet, där han ämnar genomgå några offentliga handlingar för att bereda sig till ett anförande, som han tänker hålla i stadshuset till förmån för nationalisering av kanalerna och ökad statskontroll över järnvägarna.”

Herbert Spencer, som ansåg till och med att statens ensamrätt till myntpräglingen var ett brott mot den individuella friheten, torde ha haft många anledningar att rotera i sin grav.

IV.

— *Du gör saken ganska lätt för dig: målar hin på väggen och piskar sedan* kommunala spårvägen för att möta honom i det kommunala läsrummet strax intill det kommunala biblioteket och det kommunala muséet, där han ämnar genomgå några offentliga handlingar för att bereda sig till ett anförande, som han tänker hålla i stadshuset till förmån för nationalisering av kanalerna och ökad statskontroll över järnvägarna.”

Herbert Spencer, som ansåg till och med att statens ensamrätt till myntpräglingen var ett brott mot den individuella friheten, torde ha haft många anledningar att rotera i sin grav.

IV.

— *Du gör saken ganska lätt för dig: målar hin på väggen och piskar sedandin egen fantasibild. I hela den vida världen finns inte och har aldrig funnits ett samhälle så utan förnuft prisgivet åt den obundna individuella frihet du bekämpar. Staten, det allmänna, har praktiskt taget i alla tider ingripit ordnande och reglerande, alldeles*

oberoende av socialistiska doktriner. Men ni socialister, som ge er ut för att vilja åstadkomma en stark statsmakt, ni arbeta i själva verket med all er iver för att undergräva och förstöra all statsmakt. Socialismen kan ju aldrig, det erkänna ni själva, införas endast i ett enda samhälle, den måste för att över huvud kunna tänkas omspinna hela världen; överallt på jordklotet, där någon sorts produktion är möjlig, måste denna produktion vara socialistisk. Konsekvensen av er lära skulle alltsåbli, att alla stater måste uppgå i ett enda världsrike. Jag ska inte här fästa mig vid, att alla de oersättliga kulturvärden därigenom skulle gå förlorade, som vuxit upp organiskt ur den nationella egenarten, och att vi i deras ställe skulle hemsökas av internationationalismens alla fasor, förvandlas till rotlösa, hemlösa, från fädernas traditioner och stamfrändernas blodsband lösrivna internationalister. Det andliga liv, som hos varje människa får sin säregna art av rasens blod och must och märg och av hemlandets ande, som lever sitt hemlighetsfulla liv i okända djup av varje själ, det skulle utrotas som något fientligt och farligt och ersättas med slätstruken, karaktärslös, oskön, konstgjord internationalism — detta förhatliga ord behöver endastupprepas några gånger, för att man skall förnimma det som en förolämpning mot allt man gömmer värt att älska i sitt hjärta. Den saken vill jag inte ens diskutera med dig nu. Men antaget, att detta omöjliga skulle kunna, till förbannelse för allt levande, göras möjligt, hur skulle ett sådant världsrike kunna styras? Demokratien i all ära, men den kan inte åstadkomma den styrka och den fasthet, som vore nödvändig för en sådan styrelse och en sådan administration. I detta socialistiska rike skulle ju ingen människa tillåtas sörja själv för sin egen existens, allas väl eller ve, allas behov, från de mest primitiva till de mest utvecklade, skulle tillgodoses av världsstaten, med andra ord: av de verkställande, av styrelsen, som med en demokratiskordning skulle framgå såsom resultatet av ett val, vill säga såsom resultatet av agitatorernas mer eller mindre hänsynslösa arbete. Denna demokratiska ordning skulle mycket hastigt upphäva sig själv, falla sönder på sin egen orimlighet. De människor, som kommit till styret i världsriket, skulle i själva verket bli enväldiga, en mer fruktansvärd despotism än någonsin skådats, en maktfullkomlighet uppifrån över varje liten detalj i varje människas tillvaro. En sådan envåldsmakt kan inte utövas av en ensam människa och inte av ett fåtal styrande, den skulle nödvändigtvis utövas av en byråkrati, som med förbenade, dödskalla händer hölle all världen fast i sitt förlamande maktgrepp. Inte utan rätt har du i det föregående åberopat människonaturens outrotligaböjelse för enfald och skurkaktighet, nåväl, sedan jag erkänt, att detta i viss mån gäller alla människor, har jag rätt att påpeka, att det även gäller proletärerna, dessa framtidsidéernas så förskönade kämpar, den nya tidens över all beskrivning ädla övermäninskor — nej broder, lagom humbug är bäst! Utrota själviskhet och öppna människornas hjärtan för barmhärtighet, det är ett gott arbete. Men pöbel är och förblir pöbel hur man än vänder den, och det vackrare namnet proletariat förändrar ingenting av dess rätta väsen. Så vitt du inte kan göra det stora underverket, som alla människor anses längta efter: förvandla de enfaldiga och skurkaktiga till änglar — och havsvattnet till lemonad. Men jag vågar inte lita på att du skall lyckas ochstannar därför på den säkra sidan. En man av ära, en man av stark och mognad ande, en gammal romare, min vän, med stolt och kunglig härskarevilja, har utan krus och flärd tilltalat pöbeln med invokationen: fördömda pack — — —, och fortsättningen av hans tal är inte på minsta sätt hövligare än sanningen medgiver. Du återfinner det i Shakesperes underbara drama om Cajus Marcius Coriolanus. Jag behöver inte såra ditt öra med att utförligare citera. Men jag svarar dig för romarens ord, om du vill göra mig den äran!

Si där — är det inte rent förbannat — här stå vi nu mitt uppe i tjocka romantiken igen!

För att då ta saken i rätt ordning:det är en mycket elementär sanning, att den fullkomligt obundna individuella friheten inte kunnat realiseras i något samhälle — ehuru goda ansatser ingalunda saknats. De franska bil-apacherna gjorde så gott de kunde för att till det yttersta dra konsekvenserna av nu rådande borgerliga samhällsordning. De ”levde sitt liv” i full individuell frihet, kämpade för tillvaron i fri tävlan efter måttet av sina krafter; de satte sig emellertid över den lilla omständigheten, att de maktägande försiktigtvis i sina ordningsregler för det allmänna hasardspelet förbjudit det öppna, rättframma mordet. De skulle i likhet med börsjobberiets och den industriella företagsamhetens apacher ha använt sig av tillåtna förbrytelser, så skulle de ha kunnat ”leva sitt liv” medden äran bland alla sina ostraffade meningsfränder i samhället.

Men jag har talat om idévärldens begrepp bakom tingen sådana de te sig. Individualismen har aldrig kunnat

fullkomligt realisera sig själv såsom samhällsform, ständigt har det allmänna tvingats att ingripa ordnande och reglerande och ådöma individerna ett visst tvång, en viss återhållsamhet vid frihetens utövande. Men väl att märka: det allmänna har ingripit för att gynna en maktägande samhällsklass på alla andra medborgares bekostnad. Protektionismen utgör ett ypperligt exempel bland många andra.

Liberalismen är väl det politiska system, som mest målmedvetet strävat att realisera den individuella friheten, vilket skulle ske på frikonkurrensensekonomiska grund. Det är intressant att följa dess utveckling, den utmärkes av en segerrik koncentrering baklänges, under vilken liberalismen lämnat den ena efter den andra av sina ursprungliga idéer i sticket. Man insåg mycket snart, att verklig frihet för alla förutsatte en lag, som till en viss grad måste binda alla människor. Man kom underfund med, att fri konkurrens gav ekonomisk träldom åt det stora flertalet människor — och så har liberalismens strävan varit att söka realisera tillfälliga kompromisser mellan individualismens och samhällelighetens intressen. Där denna strävan varit radikal, intill roten, där har liberalismen, såsom en viss del i England, kommit så nära socialismen, att den skiljes därifrån endast av hårfina teoretiskadistinktioner. Där liberalismens strävan varit, låt oss säga mindre radikal, där har dess praktiska politik, såsom i Sverge, blivit uttrycket för de lägre småborgerliga lagrens böjelse för politiskt kvacksalveri och frireligiöst färgad cenakelkultur.

Individualismens motsättning är samhällelighet, som klarast och mest målmedvetet representeras av socialismen.

Konservatismens idévärld är betydligt mer oklar. Dess verkliga, ideella tanke torde vara kontinuitetens bevarande under utvecklingens gång. Därför motsätter den sig en alltför långt driven individualism, en allas kamp emot alla. Med hjälp av religion och rojalism söker den hålla andarna fångna under statsmaktens lydno. Menkonservatismens statsmakt får ingenting annat vara än ett verktyg i den härskande klassens tjänst, en abstrakt polismyndighet för ordningens upprätthållande och för utkrävandet av skatter åt det allmänna och offer åt de härskande. Skulle statsintresset komma i kollision med den maktägande klassens privatintressen, då fördömes genast ”statens döda hand”, som hindrar den enskilda företagsamheten. Därför är konservatismen i våra dagar den politiska åskådning, som ger största rum åt den individuella friheten på det ekonomiska området.

Gentemot den starka statsmakt, som konservatismen vill realisera till ett skydd för dolda privatintressen, vill socialismen realisera en stark statsmakt till alla medborgares gemensamma förmån.Detta är omöjligt att uppnå, om inte statsmakten göres till alla medborgares ägendom. Den politiska makten måste erövras åt hela folket till skydd lika väl mot individualismen som mot konservatismen, vars olika former, samhällelig byråkratism och privat kapitalism, varit lika olycksdigra för folket, och vars statstanke vi en vacker dag kunna få möta i falsk socialistisk förklädnad såsom statskapitalism.

Till folkets försvar och för att möjliggöra en verklig socialism måste demokratien realiseras.

Du gör nu ett obestyrkt påstående och ser glad ut: demokratien kan inte åstadkomma den styrka och fasthet, som är nödvändig för att styra och administrera en stor statsbildning.Underligt. Hela Västeuropas politiska utveckling kännetecknas av en alltmer genomförd demokrati. Konsekvensen av ditt påstående är, att England som statsbildning skulle vara mindre stark och fast än — Ryssland! Sådana galenskaper diskuteras inte.

Naturligtvis kunde du inte avhålla dig från att släpa fram den mystiske rövarehövdingen, den store, envåldige Ledaren. Denna fiktion, skapad av individualistiska föreställningar, är förfärligt intressant, en demoniskt manlig skönhet. För individualisten ter sig saken så ytterligt förenklad: massan är ett själlöst djur, nu rör den sig dock med en viss medvetenhet, alltså måste någon starkare individ finnas gömd någonstans, som leder massan efter sin egen ensamma vilja.Hittills har denna romantiske massförförare fått nöja sig med en hopplöst artificiell existens uteslutande i den individualistiska föreställningsvärlden. Hur oklar ledarens ställning till massan än må vara — ett är visst: han leder inte *mot* massans vilja, han är ingen befallare, ingen härskare.

Men i världsriket måste han nödvändigt bli det, få vi höra. Tror jag det! Vad allt kan inte ske i världsriket! Men varför skulle vi lägga oss till med så oformliga njutningsmedel? Socialismen kräver det sannerligen inte. Den kräver endast en samtidig socialistisk utveckling i de olika nationella kultursamfunden. Den medger mycket väl

nationernas bestånd, än mer, stackars vän, den kräver okränkta nationella värden även för de små nationerna!Allt vackert, som med sanning kan sägas om fädernas traditioner och stamfrändernas blodsband, om det andliga liv, som hos varje människa får sin säregna art av rasens blod och must och märg och av hemlandets ande — ja, tack för det! Vi ämna ingalunda låta någon beröva oss det, vi ämna inte ens låta den internationella privatkapitalismen ta så stora, dyrbara värden ifrån oss.

Men socialismen kräver internationella organ i största möjliga utsträckning för alla människors gemensamma behov: för produktion, utbyte, fördelning o. s. v. Även för rättsförhållandenas ordnande. Utvecklingen har för länge sedan slagit in på denna väg och hade redan hunnit ganska långt, när kriget åtminstone för tillfället sprängdesönder all internationalism. Men banden komma hastigt att knytas igen, och ju fler de bli, ju starkare de bli, desto svårare för nationalistiska spekulanter i krigsaffärer att slita dem sönder igen.

Låtom oss som hastigast betrakta vad vi hittills vunnit av internationellt samband!

Jag vill helst slippa spruta siffror och ber dig därför endast till en början erinra dig teknikens utveckling på sjöfartens, järnvägarnas och aviatikens områden. Telegrafförvaltningarnas union! Och världspostföreningen! Denna utveckling har möjliggjort, att under en mansålder varuutbytet mellan folken ökats femdubbelt.

Kapitalets internationella organisationer genombryta tullskrankorna, ochsamhällets ekonomiska förvaltning tvingas så småningom att anpassa sig efter världsmarknaden. Kreditväsendet omspinner jorden. England har c:a 68, Frankrike c:a 35 och Tyskland c:a 18 miljarder kronor placerade i andra länder.

Redan har inom världshushållningens ram bildats en mångfald truster och karteller, som ha världsmonopolet till syfte, och som lärt sig reglera produktionen efter det internationella behovet.

Denna utveckling har återigen framtvingat ett ivrigt arbete på lösandet av internationellt administrativa uppgifter: konventioner om undervattenskablar, järnvägsfrakter, sjöfartsregler, metermåttet, handelsmärken, agrikultur, växelrätt, m. m. En mängdliknande frågor diskuteras och nalkas sin lösning.

Det har visat sig, att de enskilda staternas lagar behöva ändras, så att de bringas i överensstämmelse med varandra rörande åtskilliga privaträttsliga frågor som angå det ekonomiska livet. Saken har diskuterats på flera internationella konferenser, och redan tillkomma vissa lagar uteslutande på grund av världshandelns behov. I åtskilliga sociala och humanitära frågor få de olika nationella parlamenten sig förelagda lagförslag, som utarbetats av internationella organ. Sedan den interparlamentariska unionen för några år sedan bildades, har en ny möjlighet skapats att utreda mellanfolkliga spörsmål, som avse det internationella samarbetets utformande.En internationell skiljedomstol föreslås för att avgöra tvister mellan enskilda av olika nationalitet rörande patentärenden, varumärken, penningfordringar, familjerättsfrågor av olika slag, m. m. Det kan på goda grunder väntas, att ett organ skapas även för internationell rättskipning i tvister mellan enskilda affärsföretag och främmande statsförvaltning.*Erik Palmstierna:* Fred och krig. Stockholm 1914.

Gentemot dessa ytterst betydelsefulla institutioner, som åtminstone kasta ett klart ljus över tendensen och riktningen av internationalismens utvecklingsrörelse, förlora individualisternas teoretiska invändningar sin övertygande kraft, och socialisternas en smula föråldrade och platoniska Internationalreduceras till en liten detalj i det internationella samarbetet, vars övriga rent ideella uttryck av mångahanda slag här inte ska närmare beröras.

Inte för att jag vill skrämma dig, käre vän — men stommen till det förfärliga världsrikets byggnad har redan för längesedan börjat resas. Hur löjligt är det inte, att gentemot dessa reella fakta envisas att fördjupa sig i teoretiska spekulationer över världshushållningens omöjlighet! Problemet löses. Dock inte med romantik om en världsstat under envåldsmakt — utan så rasande enkelt och nyktert genom skapandet av allt fler och allt bättre organ för internationell behandling av alla mellanfolkliga spörsmål, först och främst den huvudsakliga produktionens reglerande efter världsmarknadensbehov och med vinsten, inte åt den privata, men åt det av alla myndiga medborgare kontrollerade allmänna intresset.

Det torde vara en smula svårt för varje människa med normalt verklighetssinne att inse, varför denna

demokratiska frammarsch med nödvändighet skulle behöva sluta i en despotisk statsorganisation, vare sig autokratisk eller byråkratisk. Någon centralisation i en enda maktfullkomlig världsstyrelse behövs ju inte. Inte ens inom varje nation behövs en sådan centralisation i statsstyret. Tvärtom blir decentralisation nödvändig; län och kommuner överta allt större självständig verksamhet.

Det är demokratiens klara utvecklingslinje. Det framför alltnödvändiga är, att folket i full politisk myndighet fattar de avgörande besluten och utövar kontrollen.

Det är sant, att den sociala utvecklingen fört oss fram till en punkt, där demokratismen så att säga stagnerar: antingen upplöses i fjolligt agitations-prat eller förbenas i byråkratism. Det betyder endast, att demokratismen fullbordat sitt första, primitiva skede. Nu möta åtskilliga problem, som måste lösas för att möjliggöra en vidare utveckling. Demokratien måste komma till ett klarare medvetande om sitt eget väsen.

Här må endast antydas några de viktigaste av dessa problem:

Massans förhållande till sin representation; valsättet, alltså; representationens, denbeslutande maktens, sammansättning, så att garantier vinnas att frågorna få en sakkunnig behandling och inte utlämnas åt tillfälligt uppjagade folkstämningar; och gentemot den ensidiga sakkunskapen: massans fortsatta inflytande på representationen bl. a. för att kunna kontrollera representanterna och eventuellt ta den falske vid öronen.

Massans förhållande till auktoriteten är ett problem, som intimt sammanhänger med det förra. Och därifrån komma vi omedelbart till frågan om massans ansvar och ansvarighet. Ty den som kräver — och kräver med all rätt — att få i sin hand den beslutande makten, den måste även förstå ansvaret han åtar sig, måste vara villig att avstå frånhandlandet efter frigjorda drifter för att i stället disciplinera sig själv under ansvarets band — och måste till slut även kunna göra detta.

Ett sådant tal är föga populärt. Vänder man sig därmed till massan, förskaffar man sig inga applåder. Men endast självdisciplin kan höja folket till mognad. Den primitiva individualismen gjorde folket till en pöbelmassa, en tillfällig anhopning av individer med råa drifter. Där en sådan massa någon enstaka gång triumferade, sattes av pöbelväldet svarta fläckar i historien. Men med socialismen började massans eget uppfostringsarbete, dess organisation tvang till självdisciplin. De olika ländernas storstrejker under senare år ha ådagalagt, vilken självbehärskning massan i stort sett är mäktig. Därmed hanya milstenar blivit satta i folkens historiska utveckling.

Gentemot tendensen till allt större självdisciplin verka dock andra, nedbrytande och upplösande krafter. Massan måste övervinna den instinkt, som bjuder den att handla i enlighet med de mest primitiva drifter. Redan detta erbjuder oerhörda svårigheter för en samling okunniga människor, vilkas liv förflyter i en eländig miljö av andlig och kroppslig misär. Vad de redan prestera av självdisciplin är därför ett storartat uttryck för folkets livsduglighet och goda andliga styrka.

Men det fattas inte bland folkets tromän sådana, som ”le och buga för en slant”; för att vinna egen fördel och makt smickra de samvetslöst massans sämsta lidelser och vädja mot bättrevetande till dess primitiva instinkter. Därmed kunna de för tillfället åstadkomma söndring, splittring, delvis upplösning av disciplinens band och själva upplyftas till en kortvarig maktställning. Snart slå dock de upprörda böljorna tillsammans om deras huvuden och floden flyter åter med stark och samlad ström — men den tillfälliga splittringen innebar en förlust av kraft och tid. Demagogen är en av massans farligaste fiender — under maktfriarens mask av hycklad vänskap.

Vi ska nu heller inte förglömma, ärade vän, att pöbel finns överallt, inte endast gömd i folkets breda lager. Även bland de utvalda och förnäma andarna försticker sig en gemen pöbelaktighet. Och varhälst pöbel finns, där finns även pöbelsmickrare, som göra sin godaprivata vinning på detta tacksamma geschäft. Hur mycken föraktlig demagogi ha inte våra motståndare presterat för att inför enfaldigt folk omöjliggöra socialismen! Den inom överklassen allmänna känslan av förakt för arbetets folk — vem har exempelvis inte hört den primitiva överklassen jämra över arbetarnes lättja! — vad är det annat än uttryck för en typisk pöbelkänsla?

Vi ska nagla fast ett par små siffror. En officiell undersökning år 1907 i England ådagalade, att i denna nation,

omfattande 44 miljoner människor, av vilka 20 miljoner, män, kvinnor och barn, voro yrkesidkare, sysslade endast omkring 9 miljoner eller mindre än hälften med produktivt arbete i jordbrukets eller industriens tjänst. Vad gjorde alla de övriga? De arbetade ikommunikationens, transportens, fördelningens tjänst eller i ”fria” yrken — eller gjorde ingenting av samhällelig betydelse.*L. G. Chiozza Money:* Arbetet i framtidsstaten. Övers. Malmö 1914. Men överallt bland dessa massor av improduktiva människor kunde man säkerligen träffa den snyggare pöbel, som förenar sig i ett gemensamt förakt för de produktiva arbetarna. Det finns ingen anledning antaga, att proportionen mellan dessa båda stora samhälliga grupper skulle vara nämnvärt olika inom andra kulturnationer.

Om det produceras för litet för att ett allmänt välstånd ska kunna uppnås, så löses tydligen inte det problemet därigenom, att de många improduktiva klaga över att de produktiva äro lata. Ettutmärkt sätt vore att öka antalet produktiva. Det är detta socialismen åsyftar när den kräver, att så många människor som möjligt skola sysselsättas med produktivt arbete i samhällets tjänst.

Demokratien ska möjliggöra en sådan samhällelig ordning. Inte kyrkstämmedemokratien dock! Inte den primitiva femöresdemokratien! Arbetarnes självuppfostran i egna organisationer har lärt dem, att inte alla detaljer kunna beslutas av folkviljan in pleno, men att åtskilligt redan nu och än mer i framtiden måste överlämnas med förtroende åt de valda verkställarna — under ansvar i sista hand inför alla medborgarne. Erfarenheten har lärt folket, att detta är den rätta vägen, och det finns ingen anledning att tro, attmotståndare eller falska vänner ska kunna föra oss baklänges igen.

Vi stå inför nya problem, som måste lösas teoretiskt — men det räcker inte. De måste även lösas praktiskt, av folket självt. Så bottnar denna fråga i upplysningsarbetet. Den, som kunde förhindra detta arbete, skulle göra de maktägande den största tjänsten och bidraga kraftigast till folkets nertryckande i träldom för oöverskådliga tider framåt.

Man överskattar även proletariatet. Inte endast bland socialister, men även bland de borgerliga. Man är böjd för att betrakta arbetarna, proletärerna, såsom en samling till arten nya människor, övermänniskor, ädla, viljestarka kämpar för framtidens idéer. Det är naturligtvis den pura romantiken. Deäro kött av samma kött, blod av samma blod som alla andra människor, de ha samma behov, samma känslor, samma sorg och samma glädje. Just därför äro de livsdugliga och skola med det sunda livets rätt en gång slå sig fram till seger. Livet behöver dem och pockar på en eller annan slutgiltig lösning av deras problem — vilket till slut ingenting annat är än en större, mer omfattande och mer komplicerad form av människosläktets gamla problem: att av den råa naturen vinna största möjliga värden för kulturen. Fåtalets kulturliv på basis av massans träldom har alltid varit formeln. Proletariatets träldom under kapitalet är formeln för bourgeoisiens lösning av problemet. Alltjämt har individualismen triumferat. Den representerar dock en lägreutvecklingsform, nästa steg ska befria människorna från träldomen och överflytta det nödvändiga slaveriet till maskinen i samhällets tjänst.

Problemet måste emellertid lösas i verklighetens värld och inte i romantikens. Det måste lösas nyktert, med de faktorer som föreligga, med människorna sådana de äro, varken bättre eller sämre. Alla romantiska funderingar brista som såpbubblor när de ska överflyttas till verkligheten, och då ligger det nära till hands att beskärma sig över den allmänna ondskan och säga: vi måste förbättra människorna först, innan vi kunna åstadkomma ett förädlat samliv. — Det är en falsk och farlig lära. Det är särdeles sannolikt, att mänskligheten i sin helhet aldrig kan bli nämnvärt ädlare än den varit och är.Men erfarenheten kunde möjligen göra den en smula klokare, och de moraliska och intellektuella lyten vi nu en gång för alla äro behäftade med få inte hindra oss att arbeta fram de bästa möjliga levnadsförhållanden åt oss — lika litet som man får döma en krympling att svälta ihjäl endast därför att han är krympling, han har det jäkligt nog ändå, stackaren! Han är ännu i dag oftast dömd att vädja till den enskilda barmhärtigheten, vilket är i sak detsamma som att han är berövad allt eget liv för att leva endast som en parasit. Vi ämna inte finna oss i, att en så vansinnig ordning utsträckes även till att omfatta alla fattiga, nödlidande, eländа. Vi ha intet förtroende för den enskilda barmhärtigheten. Den förvandlar med berått mod alla sina stackars offer tillparasiter och berövar dem allt eget liv. Socialismen är ingen fattighusrörelse, som går gnällande och jämrande fram genom världen för att tigga medlidande och allmosor åt de nödställda. Den är en

strävan efter högre rätt åt alla, en strävan efter praktiskt förnuftig ordning i hela samhällslivet.

Vi tänka därvid inte endast på industriarbetarna — samhället består även av en massa andra människor, som rimligtvis inte ska utrotas. Socialismen ska genomföras till alla människors förmån; ett nytt klass-samhälle med industriarbetarna som maktägande skulle inte vara bättre, snarare sämre än det gamla.

Vi bekämpa individualismen, emedan den dödar friheten och skapar våldsmakt, laglöshet och den starkaresenvälde. Den är på alla områden renodlad och systematisk egoism. I början av detta lilla samspråk uppmanade du vänligen oss socialister att söka utrota själviskheten ur människornas hjärtan, efter vilken lyckade operation alla onda begär och avund, missnöje och hat skulle liksom ta slut. Det är inte sannolikt att vinsten blir så förfärligt stor som du förespeglade, men operationen är i alla fall värd ett försök, och därför vända vi kniven först och främst mot individualismen.

Vi vilja frigöra individen. Ge honom personligt liv, personligt värde genom att socialisera produktivkrafterna, det första nödvändiga. Först sedan detta skett blir det möjligt för alla människor att höja sig från sin nuvarande bundna, opersonliga, automatiska tillvaro. Närman inte längre behöver använda sina mesta och bästa krafter för att nätt och jämt leva, kan man använda dem för att leva ädlare och rikare. För att vinna detta, måste vi befria oss från individualismens grovt materiella fjättrar och ersätta dem med samhörighet och självdisciplin.

Den friaste människans frihet består i att göra rätt, säger Goethe någonstans. Det är knepigt nog. Men gränsen mellan rätt och orätt måste i ärlighetens namn dras upp med skarpslipat svärd — även om stålet måste skära tvärs igenom det kära jagets egna intressen.

Det är alltid ett nöje att citera Shakespere, och jag är dig tacksam att du så måttfullt nöjde dig med Coriolanus. Du kunde ju också ha släpatfram Julius Caesar och den gemytlige Jack Cade som vittnen. Jag ska emellertid vinnlägga mig om samma måttfullhet och gentemot din stundom maskerade, stundom slingrande och stundom öppet rättframma själviskhet anföra till avsked endast några enkla, bergfasta ord av gamle Kant:

— En fri vilja och en vilja under sedliga lagar är ett och detsamma.